

Preot dr. Gheorghe GÎRBEA

Preot dr. Gheorghe GÎRBEA

ELEMENTE DE TEOLOGIE LITURGICĂ

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
† **CALINIC**
Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului

EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova

EDITURA PRESA
UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
Cluj-Napoca

2021

Referenți științifici:

Pr. prof. dr. Ioan STANCU

Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte

Universitatea din Pitești

Pr. prof. dr. Nicolae BRÎNZEĂ,

Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte

Universitatea din Pitești

Copyright © 2021 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Copyright © 2021 Presa universitară clujeană

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Presa universitară clujeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României GÎRBEA, GHEORGHE

Elemente de teologie liturgică / Gheorghe Gîrbea -
Craiova: Universitaria; Cluj-Napoca: Presa universitară
clujeană, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1699-8

ISBN 978-606-37-1016-2

2

© 2021 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

CUVÂNT ÎNAINTE

Teologia Liturgică este disciplina teologiei practice care se ocupă cu studiul metodic și sistematic al cultului divin public al Bisericii Creștin Ortodoxe. Așadar, obiectul de studiu al acestei discipline este cultul, înțelegând prin cult „totalitatea actelor, a formelor și a rânduielilor întrebuițate de Biserică prin care ea cinstește pe Dumnezeu și pe sfinți și prin care, totodată, împărtășește credincioșilor harul sfințitor al lui Dumnezeu”¹. Liturgica este termenul tehnic care definește știința cultului divin public; acest termen nu derivă din cuvântul *cult*, ci de la cel de *Liturghie*. Astăzi, prin acest termen – *Liturghie*, în chip curent înțelegem serviciul divin în timpul căruia se face sfințirea darurilor și împărtășirea credincioșilor cu ele. Cuvântul *Liturghie* ca obiect al Liturgicii trebuie luat în vechiul său înțeles larg de *cult*. Această denumire de Liturgică dată disciplinei teologice care se ocupă cu studiul cultului se justifică prin faptul că Sfânta Liturghie este centrul și inima cultului ortodox. Teologia Liturgică este o disciplină cu caracter expozitiv sau teoretic, ea studiind tot ceea ce se referă la cultul Bisericii Ortodoxe – origine, istorie, evoluție, legi și principii de funcționare, explicarea lui. Ea este o teorie a practicii liturgice; nu trebuie confundată nici cu Tipicul (care se limitează la expunerea rânduielilor serviciului divin de azi), nici cu Practica

---

¹ Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 11.

Liturgică, ritualul sau ritualistica (care urmărește să formeze buni liturghisitori care îndeplinesc corect și exact ceremonialul sau rânduielele sfinte ale serviciului divin).

Teologia Liturgică ne prezintă o înțelegere teologică a cultului. Ca disciplină distinctă în cadrul învățământului teologic, cu expunere metodică și sistematică, Liturgica apare pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea. Întrucât exercitarea funcției sacramentale sau sfințitoare a preoției constituie cea mai de seamă obligație sau datorie a preotului, Liturgica își găsește locul de obicei în secția practică a teologiei, alături de Catehetică, Omiletică, Drept Bisericesc și Pastorală; grupare sau așezare bazată pe exercitarea în practică a celorlalte două funcții ale preoției: cea didactică sau învățătoarească și cea păstorească sau de conducere. Dar Liturgica nu are numai o latură practică, ci și una istorică, alta exegetică, alta doctrinară. Cele mai strânse legături le are Liturgica mai întâi cu Dogmatica și Morala, cultul având rădăcini adânci în învățătura de credință și în trăirea religioasă creștină, cultul fiind expresia învățăturii de credință, prin el făcându-se fixarea și explicarea doctrinei Bisericii. De aceea, „sarcina Teologiei Liturgice constă în a oferi o bază teologică pentru explicarea cultului și a întregii tradiții liturgice a Bisericii”².

Cele două izvoare ale Revelației Dumnezeuiești, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, nu pot fi deduse pur și simplu numai din texte și dovezi, oricare ar fi ele, biblice, liturgice, patristice și dogmatice. „Prin folosirea izvoarelor într-un mod prea mult simplificat Dogmatica omite în mod frecvent partea esențială a

---

² Alexander Schmemmann, *Introducere în Teologia Liturgică*, Editura Sofia, București, 2002, p. 57.

cuvântului lui Dumnezeu și a Sfintei Tradiții și cade în eroarea unilateralității. Pentru a le folosi cum se cuvine Dogmatica trebuie să accepte mărturia Scripturii și a Sfintei Tradiții nu în forma textelor, ci în deplinătatea și interrelaționarea semnificației lor teologice. Astfel între Scriptură ca text și folosirea sa în Dogmatică stă Teologia Biblică, iar între cult ca fapt și folosirea lui în Dogmatică stă Teologia Liturgică”³.

Locul Teologiei Liturgice în ansamblul teologiei și mai ales raportul ei cu Dogmatica și cu Dreptul Canonic a fost magistral definit de teologul apusean S. Bäumler: „Hristos este învățător, Mare Preot (Arhiereu) și Păstor (Împărat). Biserica, în virtutea acestui oficiu, are o întreită activitate: ea crede și învață, ea se roagă și sfințește (jertfește), ea împărățește și conduce. Știință sacră (îndeobște socotită ca *sacra doctrina* a teologilor din vechime) despre *Ecclesia docens et credens* – și obiectul respectiv este Dogmatica; știința despre *Ecclesia orans et sanctificans* (Biserica rugătoare și slujitoare) este Liturgica. Știința despre *Ecclesia regens et gubernans* (Biserica conducătoare) este Dreptul și Pastorală”⁴.

În tradiția Bisericii avem multe mărturii concludente ce relevă interdependența dintre Dogmatică și Liturgică. Au fost momente în care cultul divin a fost singurul izvor al dogmei ca mod de exprimare a ei. Exemplu: până la Sinodul I Ecumenic în secolul al IV-lea, Biserica, prin formulele doxologice liturgice de la Taina Sfântului Botez, a Cununii și a celorlalte Sfinte Taine,

---

³ *Ibidem*, p. 59.

⁴ Pr. prof. dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 14.

folosea și mărturisea deoființimea sau consubstanțialitatea Tatălui cu Fiul: „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”.

Teologia Liturgică așadar, este alături de celelalte discipline teologice, dar în același timp este o disciplină teologică de sine stătătoare cu propriul ei subiect: tradiția liturgică a Bisericii. „Fără Teologia Liturgică înțelegerea credinței și doctrinei Bisericii noastre este sortită să rămână incompletă”⁵. Părinții Bisericii au definit unitatea dintre unitatea de credință a Bisericii – Dogmatica și cultul Bisericii prin expresia teologică *Lex credendi est lex orandi* și *Lex orandi lex est credendi*.

Pentru toate acestea ne-am propus să ne aplecăm în lucrarea de față, intitulată *Elemente de Teologie Liturgică*, asupra formelor cultului Bisericii noastre ca expresie a învățaturii de credință regăsit în Sfintele Taine.

---

⁵ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 60.

INTRODUCERE.

SFINTELE TAINE ÎN GENERAL

După învățătura Bisericii Ortodoxe „mântuirea nu se finalizează în moartea lui Hristos pe cruce ca echivalent juridic al jignirii ce a adus omenirea lui Dumnezeu, ci în unirea lui Hristos Cel Răstignit și înviat cu oamenii ce cred în El, pentru ca și ei să poată muri păcatului și învia”⁶. Îndreptarea, sfințirea și mântuirea omului se înfăptuiesc în Biserică care este Trupul Lui, „plinirea celui ce plinește toate întru toți” (Efeseni I, 23).

Pe baza acestei învățături Biserica acordă Sfințelor Taine un loc aparte în iconomia mântuirii ca mijloace prin care se înfăptuiește această unire a oamenilor cu Hristos. „Între Sfintele Taine și Biserică este o legătură ființială dată de Hristos Însuși care a întemeiat și instituit prin jertfa și învierea Sa Biserica și Tainele ei în care lucrează Duhul Sfânt care face prezent pe Hristos atât în Biserică, cât și în Taine și în cuvântul Scripturii”⁷.

Concepția despre Taine a Bisericii Ortodoxe are la bază credința în „puterea lucrării duhului dumnezeiesc al lui Hristos printr-un om asupra altui om, prin mijlocirea trupurilor și a materiei între ele, în ambianța Bisericii ca trup tainic al lui

---

⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 7.

⁷ *Îndrumări misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 506.

Hristos”⁸. Nicio Taină nu se săvârșește singură cu sau fără materie, cu sau fără cuvinte rostite sau gesturi săvârșite. „Nu materia și nici cuvintele rostite sau gesturile săvârșite luate în sine însele constituie Taina, ci ea se constituie în întâlnirea în credință a celor două persoane în ambianța Bisericii plină de Duh Sfânt și în atingerea trupească între cele două persoane, odată cu mărturisirea prin cuvinte a acestei credințe a lor; a uneia care săvârșește Taina și a alteia care o primește”⁹.

Dumnezeu lucrează asupra creației în realitatea ei vizibilă, aceasta fiind baza generală a Tainelor Bisericii. „Înțelesul general al Tainei este unirea lui Dumnezeu cu creatura. Cea mai cuprinzătoare Taină în acest înțeles este unirea lui Dumnezeu cu întreaga creațiune. Aceasta e o Taină care cuprinde totul. Nu e nicio parte a realității care să nu se cuprindă în această taină”¹⁰.

Toată această unire începe cu actul creației și se desăvârșește prin mișcarea creației spre starea în care Dumnezeu va fi totul în toate. „Iar când toate vor fi supuse Lui atunci și Fiul se va supune Celui ce I-a supus Lui toate ca Dumnezeu să fie toate în toți” (I Corinteni XV, 28).

În această taină atotcuprinzătoare fiecare componentă are caracter de taină legat cu toate celelalte componente și toate împreună cu Dumnezeu. „Sfârșitul mișcării celor ce se mișcă este Cel ce este veșnicul Bine, precum și originea lor este Însuși ce este, care e Dumnezeu, care e și dătătorul existenței și

---

⁸ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 7.

⁹ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P.G. XI, col. 1084d apud Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 9.

dăruitorul existenței celei bune ca origine și țintă finală”¹¹. În această mare Taină omul are o poziție deosebită. „El e chipul și organul principal al tainei celei mari și dinamice a unirii Logosului cu întreaga creație”¹².

Toate părțile și funcțiile omului sunt taine pentru că participă la taina lui ca întreg. „Taină e ochiul material care vede. Taină e cuvântul rostit de om ca îmbinare de sunet și de sens, ca umplere a sunetului de sens; Taină e fața omului, materie luminată de gândire și de simțire. Omul are în sine elementele întregii creații, dar și unește în sine întreaga creație. Omul este inelul creației sau adevăratul macrocosmos, fiind capul conștient al țesăturii raționale și unitare a lumii”¹³. Omul a fost creat să aducă din partea făpturii o contribuție hotărâtoare la menținerea și desăvârșirea tainei atotcuprinzătoare a unirii lui Dumnezeu cu creațiunea, el fiind mijlocul conștient și voluntar prin care Dumnezeu menține și desăvârșește această unire. „De aceea, omul este introdus ultimul între creaturi, ca un fel de inel – σύνδεσμος –, natural al extremităților întregului prin părțile sale proprii și ca unul care aduce în sine, la unitate, cele ce sunt despărțite după fire prin mari distanțe, ca începând întâi de la propria dezbinare, prin unirea care le adună pe toate în Dumnezeu, ca în cauza lor și înaintând pe urmă treptat în urcușul lui înalt, prin toate să-și atingă ținta, unindu-le în Dumnezeu în Care nu e dezbinare. Precum Dumnezeu făcându-le toate și aducându-le la existență cu puterea Sa infinită, le ține, le adună și le circumscrie pe toate și le strânge întreolaltă și cu Sine prin

---

¹¹ *Ibidem*, col. 1073c apud Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 9.

¹² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 9.

¹³ *Ibidem*, p. 10.

providență... în același fel Biserica se arată făcând aceleași cu Dumnezeu ca un chip cu arhetipul”¹⁴.

Firea omenească a primit capacitatea de a fi mijloc de unificare a tuturor făpturilor și între ele și Dumnezeu. Pentru realizarea acestei uniri mai strânsă El Însuși S-a făcut om. Astfel se realizează o nouă taină a unirii și mai strânse între Creator și creatură. Apare acum accentuat la modul suprem paradoxul realizat prin creație: unirea necreatului cu creatul. „Creatorul este și creatură, adâncul de necuprins și subiectul atoatefăcător, Se face și rațiune omenească cu conștiința limitării ei și trup sesizabil, infinitul Se face și finit, umplându-l pe cel din urmă de cel dintâi. Prin aceasta orizontul infinit al cunoașterii realității supreme se face deplin străveziu pentru om”¹⁵.

Cuvântul lui Dumnezeu și-a asumat firea noastră ca fire umană personalizată în El „ca prin ea să se unească mai strâns cu toate subiectele umane purtătoare ale aceleiași firi și cu toată creațiunea cu care aceste subiecte sunt legate prin firea lor”¹⁶. În felul acesta s-a format Biserica ca actualizare a unității într-o anumită măsură a Lui cu subiectele umane. „Biserica este astfel a treia taină în care Dumnezeu Cuvântul restabilește și ridică la o treaptă mai accentuată unirea Sa cu lumea înființată prin actul creației dar slăbită prin păcatul omului. Taina Bisericii în sens propriu ca a treia taină presupune deci pe prima, adică taina întemeiată prin creație, dar ea nu a putut lua ființă decât prin taina lui Hristos. Ea este extensiunea tainei lui Hristos. Taina

---

¹⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia*, P.G. XCI, 664-665 apud Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 9.

¹⁵ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 12.

¹⁶ *Ibidem*.

Bisericii nu e despărțită de taina lui Hristos și nici taina lui Hristos de taina Bisericii”¹⁷.

Biserica intră în istorie la Cincizecime ca și comuniune și comunitate a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt odată cu venirea ipostatică sau personală a Duhului Sfânt în lume de la Tatăl, trimis de Fiul: „dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe care-L va trimite Tatăl în numele Meu, acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte de toate câte V-am spus Eu” (Ioan XIV, 26), cu pogorârea lui în chip distinct peste Apostolii care se aflau toți împreună în același loc (Fapte II, 1-3) la care s-au adăugat cei pătruși la inimă de cele văzute și auzite (Fapte II, IV, 32) care au primit cuvântul Evangheliei și s-au botezat în ziua Cincizecimii ca la trei mii de suflete (Fapte II, 41). De aceea nu putem vorbi de Taine în afara Bisericii, ci numai în Biserică, săvârșite mai întâi de Sfinții Apostoli și apoi, chiar din timpul lor, de episcopii și preoții Bisericii.

Nu putem vorbi nici de Biserică fără Taine – încorporarea oamenilor în Hristos, dobândirea calității de creștin și creșterea lor în Hristos ca mădulare ale trupului Său – Biserica – nu se realizează decât prin Sfintele Taine prin care Hristos este prezent și lucrează în Biserică și în membrii ei.

Cuvântul taină sau mister este traducerea termenului grecesc μυστήριον de la μύειν (a fi închis, ascuns) și etimologic înseamnă orice lucru ascuns, secret și ceea ce nu poate fi cuprins cu mintea. În sens religios dar larg, taine sau mistere sunt lucrurile și actele sfinte care reprezintă sau simbolizează idei și sensuri nepătrunse în esența lor de mintea noastră. În acest

---

¹⁷ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 14.

înțeles sunt taine Crucea, sarea ce se dădea catehumenilor, toate faptele Revelației Dumnezeiești și dogmele învățaturii creștine. Astfel se numesc taine planul din veci al lui Dumnezeu privind mântuirea omului; rânduiala sau iconomia întrupării lui Dumnezeu Cuvântul (Coloseni I, 26); Persoana Mântuitorului Hristos și mântuirea sau răscumpărarea venită prin Hristos pentru toți oamenii (Efeseni I, 9; I Timotei III, 16); Învierea Mântuitorului Iisus Hristos și învierea tuturor celor adormiți pentru judecata obștească, precum și Parusia. Toate acestea întrec puterea noastră de înțelegere, fiind primite și cunoscute numai prin credință și iluminare dumnezeiască: „pentru că vouă v-a fost dat să cunoașteți tainele Împărăției Cerurilor” (Matei XIII, 11; Efeseni III, 9).

Tot în sens religios, dar într-unul restrâns „Taine sunt acele lucrări sau acte sfinte vizibile întemeiate de Hristos, săvârșite de Biserică prin episcopii și preoții săi prin care se comunică celor ce se împărtășesc de ele harul dumnezeiesc nevăzut, mântuitor. Semnificația cuvântului taină (ascuns, tănuț, secret) se păstrează și în acest înțeles restrâns, căci esența tainei, care este harul dumnezeiesc ce se împărtășește, rămâne ascunsă, nevăzută și necuprinsă cu mintea, dar se comunică prin forme văzute, act și materie. În Sfânta Taină este o împărtășire reală de har dumnezeiesc, prin aceasta Sfintele Taine deosebindu-se de celelalte simboluri sau acte sacre întâlnite în religiile necreștine și chiar în Vechiul Testament, acestea din urmă fiind doar icoana celor ce aveau să vină prin Hristos în Noul Testament. Putem spune că „prin Sfinte Taine înțelegem cele șapte Sfinte Taine pe care le are Sfânta noastră Biserică Ortodoxă ca lucrări sfinte instituite de Hristos însuși prin care

într-o formă văzută se împărtășește primitorului în Biserică harul dumnezeiesc nevăzut absolut necesar pentru mântuire. Instituirea Tainelor ține de Hristos însuși căci unirea unei realități supranaturale, harul dumnezeiesc, cu o lucrare sensibilă a Bisericii nu poate fi o lucrare așezată de oameni”¹⁸.

Așadar există o parte nevăzută a Tainelor și una văzută, externă sau naturală care cuprinde un ritual, cuvinte, formulă, materie și actele care simbolizează și prin care se împărtășește real harul nevăzut cum atestă și *Mărturisirea Ortodoxă* (I, 100)¹⁹. Harul sfințitor după natura lui este unul singur ca energie dumnezeiască necreată împărtășit de toate Tainele, „dar prin lucrarea pe care o îndeplinește el se deosebește de la Taină la Taină. Prin unele Taine se împărtășește har celui ce nu a primit până atunci nici un har sau a pierdut harul, ca la Botez și la Pocăință, iar prin altele se sporește sau se întărește harul deja existent în cei ce le primesc ca în celelalte Taine”²⁰.

„Din prima categorie fac parte Tainele de încorporare a omului în Hristos, ca mădular al trupului Său, Biserica (Botez, Mirungere, Euharistie) sau Taine de inițiere creștină prin care omul devine creștin, unindu-se deplin cu Hristos și de creștere tot mai mult în Hristos, de restaurare a relației cu Hristos, cu Biserica și cu semenii, relație diminuată sau răcită prin păcate de tot felul

---

¹⁸ *Îndrumări misionare*, p. 508.

¹⁹ *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, 1642, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Justin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe române, trad. Alexandru Elian, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981 (Întrebările 100 și 101).

²⁰ Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Sfintele Taine ale Bisericii după tradiția apostolică din punct de vedere ortodox* în „Biserica Ortodoxă Română”, XCVIII (1978), Nr. 11-12, p. 1129-1140.

pentru care se cere harul iertării și vindecării (Spovedania și Maslul) sau Taine pentru rosturi și misiuni speciale în societate a semenilor și în Biserică (Hirotonia și Nunta)”²¹.

Lucrarea mântuitoare și săvârșirea Tainelor implică anumite condiții subiective și obiective legate de actul însuși al Tainelor, de săvârșitorii și primitorii lor. Condiția obiectivă este ca actul extern să se săvârșească conform celor stabilite de Biserică de către un săvârșitor anume pregătit ce are calitatea și încredințarea pentru săvârșirea Tainei. Condiția subiectivă implică pregătirea pentru săvârșirea Tainei și primirea harului mântuitor atât de săvârșitorul cât și de primitorul Tainei. Actul extern al Tainei este partea văzută a Tainei ce se exprimă prin materie, cuvinte, acte, gesturi, dar și această parte externă sau văzută nu lucrează prin sine în Taină ci prin prezența Duhului Sfânt: „modul lucrării Duhului prin acest act extern rămâne tainic și mai presus de mintea omului”²².

Principalul și adevăratul săvârșitor al Sfintelor Taine este Cel ce le-a și instituit, adică Hristos. Episcopul sau preotul este organul văzut prin care Hristos lucrează în chip nevăzut în Taine sau împărtășește harul Său celor cărora li se administrează acestea în Biserică. Gesturile lor sacramentale (preot și episcop) se săvârșesc în numele Bisericii și cu autoritatea ei, deci cu autoritatea lui Hristos lucrător în ea. „Preotul înfățișează în fața credinciosului împuternicirea lui Hristos și a Bisericii în calitatea lui de reprezentant al lor într-un mod corespunzător raportului între Hristos și Biserică, al lui Hristos care l-a desemnat ca organ

---

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*